

KNJIŽNICA MIRANA JARCA NOVO MESTO

Nika Arih

**ZNANJA IN VEŠČINE UPORABNIKOV KRAJEVNE KNJIŽNICE
DOLENJSKE TOPLICE ZA UČINKOVITO SOOČANJE Z LAŽNIMI
NOVICAMI**

Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Novo mesto, 2025

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Nika ARIH

Naslov pisne naloge: Znanja in veščine uporabnikov Krajevne knjižnice Dolenjske Toplice za učinkovito soočanje z lažnimi novicami

Kraj: Novo mesto

Leto: 2025

Št. strani: 33

Št. slik: 8

Št. preglednic: 6

Št. prilog: 1

Št. strani prilog: 4

Št. referenc: 44

Strokovno usposabljanje za bibliotekarski izpit je potekalo v: Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto in krajevnih enotah

Mentor v času strokovnega usposabljanja: Petra Kovič, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto

UDK: 070.431:177.3, 027.022-052(497.4 Dolenjske Toplice)

Ključne besede: lažne novice, splošne knjižnice, Krajevna knjižnica Dolenjske Toplice, delo z uporabniki

Izvleček:

Lažne novice so v digitalni dobi postale ena najbolj prepoznavnih oblik zavajanja, ki pomembno vpliva na zaupanje v informacije in sposobnost kritične presoje. Knjižnice kot dostopne in zaupanja vredne ustanove pa imajo pri krepitvi informacijske in kritične pismenosti uporabnikov posebno vlogo. Namen raziskave je bil ugotoviti, kako dobro so uporabniki Krajevne knjižnice Dolenjske Toplice seznanjeni z lažnimi novicami, katere korake uporabljajo pri njihovem preverjanju ter kako uspešni so pri tem v praksi. Raziskava je bila zasnovana kot kvantitativna študija z metodo ankete. Vzorec je obsegal uporabnike knjižnice, stare 15 let ali več, ki so na anonimni vprašalnik zaprtega tipa odgovarjali med rednim obiskom knjižnice, analiza pa je zajemala opisne statistične metode. Rezultati raziskave kažejo, da so uporabniki knjižnice z lažnimi novicami razmeroma dobro seznanjeni, vendar njihovo razumevanje pogosto ostaja delno in selektivno. Pri preverjanju informacij se najpogosteje poslužujejo enostavnejših pristopov, medtem ko zahtevnejše strategije uporabljajo redkeje. Čeprav so pri kritični presoji posameznih primerov lažnih novic večinoma uspešni, se pokaže, da ta ni vedno celovita. Ugotovitve potrjujejo, da je znanje uporabnikov prisotno, hkrati pa nakazujejo tudi njihovo pripravljenost za dodatna izobraževanja. Rezultati so uporabni, saj knjižnici omogočajo, da razvije ciljno usmerjene izobraževalne dejavnosti in s tem okrepi svojo vlogo v lokalnem okolju.

Zahvala

Iskreno se zahvaljujem mentorici Petri Kovič, ki je bila kljub številnim obveznostim pripravljena vložiti veliko časa in truda v nastanek pisne naloge. Hvala za izvrstno mentorstvo in podporo!

Velika zahvala pa gre tudi uporabnikom Krajevne knjižnice Dolenjske Toplice, ki so sodelovali v raziskavi. Navsezadnje je naloga namenjena vam. Vi ste njen najpomembnejši del.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD.....	1
2 LAŽNE NOVICE	2
2.1 DEFINICIJA IN ZNAČILNOSTI.....	3
2.2 VRSTE LAŽNIH NOVIC	4
2.3 NAMENI USTVARJANJA LAŽNIH NOVIC	5
2.4 TVEGANJA IN POSLEDICE ŠIRJENJA LAŽNIH NOVIC	6
2.5 PREVERJANJE IN PREPOZNAVANJE LAŽNIH NOVIC	8
3 VLOGA SPLOŠNIH KNJIŽNIC V ČASU LAŽNIH NOVIC	10
3.1 SODOBNO INFORMACIJSKO OKOLJE IN POMEN PISMENOSTI.....	10
3.2 VLOGA KNJIŽNIC PRI KREPITVI INFORMACIJSKE IN KRITIČNE PISMENOSTI.....	11
3.3 DOBRE PRAKSE	13
3.4 KNJIŽNICA MIRANA JARCA NOVO MESTO	14
3.4.1 Krajevna knjižnica Dolenjske Toplice	16
4 RAZISKAVA	18
4.1 SORODNE RAZISKAVE.....	18
4.2 NAMEN IN CILJI RAZISKAVE	18
4.3 METODOLOGIJA IN METODE	19
5 REZULTATI	20
5.1 DEMOGRAFSKI PODATKI.....	20
5.2 SEZNANJENOST UPORABNIKOV Z LAŽNIMI NOVICAMI	22
5.3 USPEŠNOST PRI PREPOZNAVANJU KONKRETNEGA PRIMERA.....	24
5.4 UPORABLJENI KORAKI ZA PREVERJANJE INFORMACIJ.....	25
5.5 ZANIMANJE ZA DODATNO IZOBRAŽEVANJE.....	26
6 RAZPRAVA Z ZAKLJUČKI	27
7 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA	29

KAZALO SLIK

Slika 1: Koraki za prepoznavanje lažnih novic (Vir: IFLA, 2017)	9
Slika 2: Starost anketirancev (V9).....	21
Slika 3: Pogostost obiskovanja knjižnice (V10).....	21
Slika 4: Pogostost zaznavanja lažne vsebine (V1)	22
Slika 5: Samozavest pri ocenjevanju resničnosti novic (V2)	23
Slika 6: Poznavanje izraza lažna novica (V3)	23
Slika 7: Presoja konkretnega primera lažne novice (V6)	25
Slika 8: Zanimanje za dodatno izobraževanje (V8).....	27

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Vrste lažnih novic z značilnostmi.....	4
Preglednica 2: Tveganja, povezana z lažnimi novicami (Vir: Sullivan, 2018; Zhang idr., 2019).....	7
Preglednica 3: Poznavanje vrst lažnih novic (V4).....	24
Preglednica 4: Razlogi za nastanek lažnih novic (V5)	24
Preglednica 5: Razlogi za presojanje novice kot lažne (V6).....	25
Preglednica 6: Koraki, ki se običajno uporabljajo za preverjanje oziroma prepoznavanja informacij (V7).....	26

KAZALO PRILOG

PRILOGA 1: ANKETNI VPRAŠALNIK.....	I
------------------------------------	---

1 UVOD

Lažne novice so v zadnjem desetletju postale ena izmed najbolj prepoznavnih in hkrati nevarnih oblik izkrivljanja informacij. Čeprav se zavajajoče vsebine pojavljajo že dolgo, so jim sodobne tehnologije in družbena omrežja omogočila, da se širijo hitreje, obsežneje in z večjim vplivom kot kadarkoli prej. Pogosto so obravnavana kot resna grožnja zaupanju v informacije ter sposobnosti posameznikov za kritično presojanje.

V zadnjih letih številni raziskovalci poglobljeno preučujejo ta pojav. Tudi mi se s tematiko ukvarjamo že več let, javno dostopnih pa je tudi nekaj prispevkov, v katerih smo obravnavali tako teoretične vidike kot praktične pristope k prepoznavanju lažnih novic (Arih, 2023, 2025). Predvsem smo v preteklosti raziskovali načine, kako bi mladim udeležencem družbe na zanimiv in učinkovit način približali koncepte lažnih novic ter jih opremili s potrebnim znanjem za uspešno vrednotenje informacij. Medtem ko številne novejša raziskave dajejo prednost razvoju tehnoloških modelov za samodejno odkrivanje dezinformacij, se v tem delu osredotočamo na vlogo posameznika in ustanov, ki so neposredno povezane z dostopom do znanja. Splošne knjižnice imajo tu poseben pomen, saj lahko zaradi svoje dostopnosti in strokovnega osebja pomembno prispevajo k razvoju informacijske in kritične pismenosti uporabnikov.

Knjižnica Dolenjske Toplice, krajevna enota Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto, je primer takšne ustanove. Majhna, a tesno vpeta v lokalno okolje, s svojim osebnim pristopom in raznolikimi dejavnostmi spodbuja branje z razumevanjem, presojo virov in razkrivanjem zavajajočih informacij. Čeprav ne izvaja rednih delavnic informacijskega opismenjevanja, njeno vsakodnevno delovanje že vsebuje številne elemente, ki krepijo pismenost skupnosti.

S tem ozadjem smo zasnovali raziskavo, ki preučuje poznavanje lažnih novic med uporabniki Krajevne knjižnice Dolenjske Toplice ter njihovo učinkovitost pri prepoznavanju in preverjanju. Izhajali smo iz spoznanja, da se brez razvite kritične pismenosti posamezniki težko učinkovito spoprijemajo z dezinformacijami, knjižnice pa imajo pri razvoju teh veščin pogosto neizkoriščen potencial.

Cilj raziskave je bil pridobiti vpogled v raven znanja in prakse uporabnikov ter na podlagi ugotovitev oblikovati izhodišča za nadaljnje izobraževalne aktivnosti v lokalnem okolju. To je vključevalo tri ključna področja: (1) stopnja poznavanja osnovnih konceptov lažnih novic, (2)

najpogostejši uporabljeni koraki za preverjanje informacij in (3) uspešnost pri teh procesih. Ob tem smo izhajali iz predpostavk, da uporabniki sicer poznajo osnovne koncepte, a jih pogosto napačno razumejo, da pri preverjanju uporabljajo le omejen nabor korakov ter da so pri prepoznavanju lažnih novic le delno uspešni.

Raziskava je bila metodološko zasnovana kot kvantitativna študija, izvedena z metodo ankete. Priložnostni vzorec so predstavljali uporabniki Krajevne knjižnice Dolenjske Toplice, njihovi anonimni odgovori pa so nam omogočili vpogled v dejansko stanje poznavanja in prepoznavanja lažnih novic v lokalni skupnosti.

Za boljše razumevanje rezultatov, ki jih bomo predstavili v nadaljevanju, je najprej smiselno osvetliti, kaj sploh razumemo pod pojmom lažna novica, katere oblike so najpogostejše in kakšen vpliv imajo na posameznika ter skupnost.

2 LAŽNE NOVICE

Lažne novice predstavljajo kompleksen pojav, ki v sodobnem digitalnem prostoru dosega še nikoli prej videne razsežnosti. Čeprav se pogosto dojema kot novodoben problem, je širjenje neresničnih ali zavajajočih vsebin prisotno že več stoletij. Kot navaja Arih (2025), segajo prvi znani primeri širjenja lažnih informacij v čas pred našim štetjem, na primer v obdobje državljanske vojne Rimske republike, kjer so bile lažne novice uporabljene kot oblika propagande za pridobivanje politične podpore. Podoben vpliv so imele tudi v času ameriške revolucije in v kasnejših zgodovinskih obdobjih, ko so različni akterji izkoriščali omejene možnosti preverjanja informacij, ki so bile namenjene javnosti.

V današnjem času je pojav lažnih novic tesno povezan z množično rabo interneta, družbenih omrežij in drugih digitalnih platform. Lažne novice se širijo izjemno hitro in pogosto dosežejo večjo pozornost kot preverjene vsebine. Njihova pojavnost se je dodatno povečala v obdobju političnih kampanj in kriznih dogodkov, kot so ameriške predsedniške volitve leta 2016 ali pandemija COVID-19, ko so se številne dezinformacije dotikale javnega zdravja, varnosti cepiv ter zaupanja v strokovne institucije (Kim idr., 2021; Poles, 2023).

Reuters Institute for the Study of Journalism vsako leto pripravi obsežno poročilo, v katerem analizira navade uporabe digitalnih medijev, stopnjo zaupanja v novice, rabo družbenih omrežij

za informiranje ter razširjenost lažnih novic. Gre za največjo globalno raziskavo o bralnih navadah, povezanih z novicami, v kateri sodelujejo države s šestih celin. Raziskava iz leta 2025 ugotavlja, da vedno več uporabnikov novice spremlja prek družbenih omrežij in video platform, kar dodatno pogloblja problematiko tradicionalnih medijev pri vzpostavljanju povezave z javnostjo (Newman idr., 2025).

Lažne novice so še naprej najpogostejše povezane s politiko in konflikti po svetu. Kumar (2025) v tem okviru izpostavlja nekaj najodmevnejših ugotovitev različnih raziskav iz leta 2025:

- približno 62 % informacij na spletu je lahko zavajajočih,
- 86 % svetovnega prebivalstva je bilo izpostavljenih dezinformacijam,
- na družbenih omrežjih v povprečju 40 % vsebin vsebuje lažne informacije.

2.1 DEFINICIJA IN ZNAČILNOSTI

Kljub razširjeni rabi izraza je pojem lažna novica pogosto nejasno opredeljen. De Paor in Heravi (2020) pravita, da gre za izraz, ki vključuje raznoliko paleto vsebin – od neresnic, nastalih nehote, do namerne propagande in manipulacije. Vidmar Horvat (2020) lažne novice opredeljuje kot medijske vsebine, ki temeljijo na izmišljenem ali izkrivljenem poročanju in so namenjene zavajanju. Podobno jih Cambridge Dictionary razume kot lažne zgodbe, ki dajejo vtis resničnih novic in so ustvarjene za vplivanje na politična stališča ali kot šala (Fake news, b. d. a). Dictionary.com ločuje med senzacionalnimi lažnimi informacijami, ki nastajajo zaradi političnih in finančnih motivov, ter satiričnimi vsebinami, katerih namen je zgolj zabava (Fake news, b. d. b).

Pomembno je poudariti, da pojem lažna novica pogosto zajema tudi sorodne pojme, kot so malinformacija, informacijska motnja, informacijski spopad ali informacijska onesnaženost (Arih, 2025). Najpogostejše se v tem kontekstu pojavljata pojma napačna informacija (angl. misinformation) in dezinformacija (angl. disinformation), ki pa se razlikujeta glede na namen nastanka (Wardle in Derakhshan, 2018). Napačna informacija označuje vsebine, ki so napačne, vendar ustvarjene po pomoti in brez namena zavajanja, dezinformacija pa pomeni zavestno ustvarjeno neresnico z namenom škodovanja ali manipuliranja (Arih, 2025). Značilen primer napačne informacije so urbane legende, ki se ohranjajo zaradi prepričanja v njihovo resničnost

(Pristavec Đogić, 2017). Oba pojma predstavljata pomembni podkategoriji lažnih novic, saj pojasnjujeta motive in okoliščine njihovega nastanka.

Iz zapisanega lahko izpostavimo značilnosti lažnih novic, ki nam v nalogi predstavljajo temelj celotne vsebine. Med ključne značilnosti spadajo:

- namernost ali nenamernost zavajanja,
- odsotnost preverljivih dejstev ali verodostojnih virov,
- pogosto čustveno obarvana in senzacionalna sporočila,
- hitro širjenje preko digitalnih kanalov.

Lažne novice pomembno vplivajo na percepcijo javnosti, oblikovanje stališč in vedenja posameznikov, kar je v sodobnih demokratičnih družbah še posebej problematično. Zaradi svoje kompleksnosti in posledic za informacijsko okolje so postale predmet številnih raziskav in razprav med strokovnjaki, izobraževalnimi institucijami ter knjižnicami.

Glede na opredelitve in značilnosti lažnih novic je za njihovo razumevanje ter učinkovito prepoznavanje ključno, da poznamo tudi različne vrste in oblike, v katerih se pojavljajo.

2.2 VRSTE LAŽNIH NOVIC

Pojem lažna novica zajema raznolike oblike vsebin, ki se razlikujejo po stopnji neresničnosti, načinu predstavitve in namenu njihovega ustvarjanja. Ena najbolj uveljavljenih klasifikacij je sedem vrst lažnih novic, ki jih opredeljujejo Wardle (2017) ter Wardle in Derakhshan (2018). V Preglednica 1: Vrste lažnih novic z značilnostmi so povzete glavne značilnosti posameznih vrst.

Preglednica 1: Vrste lažnih novic z značilnostmi

VRSTA LAŽNIH NOVIC	OPIS	PRIMER
Satira ali parodija (angl. satire or parody)	Vsebine z namenom zabave ali humorja, brez namena zavajanja, a jih uporabniki lahko napačno razumejo.	Spletna stran, ki objavlja izmišljene novice za zabavo.
Zavajajoča vsebina (angl. misleading content)	Selektivno izbrane ali predstavljene informacije, ki ustvarjajo napačen vtis.	Obrezane fotografije protestov.

Prevara (angl. imposter content)	Vsebine, ki posnemajo verodostojne vire ali avtorje.	Lažni profil 24ur.com.
Izmišljena vsebina (angl. fabricated content)	Popolnoma izmišljene trditve, brez stvarne osnove, ustvarjene z namenom škodovanja.	Teorija o čipih v cepivih.
Klikvaba (angl. clickbait)	Senzacionalni naslovi in slike, ki privabijo klike, brez skladnosti z vsebino.	»Ne boste verjeli, kaj je o tem povedala predsednica države.«
Informacija izven konteksta (angl. false context)	Resnične vsebine, predstavljene v neresničnem časovnem ali vsebinskem okviru.	Stara fotografija nesreče uporabljena za nov dogodek.
Manipulirana vsebina (angl. manipulated content)	Digitalno spremenjene slike ali videoposnetki (npr. globoki ponaredek (angl. deepfake))	Globoki ponaredek videa slavne osebe, ki počne nekaj spornega.

Kot poudarja Arih (2025), predstavljena tipologija omogoča boljše razlikovanje med posameznimi oblikami neresničnih informacij. Čeprav nekatere vrste na prvi pogled delujejo neškodljivo ali celo zabavno, lahko vse skupaj pomembno vplivajo na razumevanje dejstev in oblikovanje stališč uporabnikov.

Po opredelitvi glavnih vrst lažnih novic, je smiselno podrobneje predstaviti tudi motive in namene, ki stojijo za njihovim ustvarjanjem.

2.3 NAMENI USTVARJANJA LAŽNIH NOVIC

Lažne novice so lahko ustvarjene iz različnih motivov, ki segajo od finančnih in političnih do osebnih ali zabavnih razlogov. Čeprav v nekaterih primerih nastanejo nenamerno, je večina vsebin ustvarjena z zavestnim namenom zavajanja, vplivanja ali pridobivanja pozornosti. Sodobna digitalna okolja, predvsem družbena omrežja, so razširila in olajšala možnosti širjenja takšnih vsebin, hkrati pa povečala njihov doseg in vpliv (Arih, 2025).

Med najpogostejše namene ustvarjanja lažnih novic, ki jih izpostavijo Kim idr. (2021), sodijo:

Finančni motivi

Velik delež lažnih novic je zasnovan z namenom pridobivanja finančne koristi. Avtorji želijo s senzacionalnimi in čustveno nabitimi vsebinami pritegniti čim večje število klikov, ogledov ali

delitev in tako ustvariti prihodek iz oglaševanja. Ta praksa je zlasti razširjena na družbenih omrežjih, kjer je možno hitro doseči množično občinstvo.

Politični motivi

Lažne novice pogosto služijo kot orodje politične propagande in vplivanja na javno mnenje. Z njihovim širjenjem skušajo posamezniki ali skupine promovirati določene stranke, kandidate ali ideologije oziroma diskreditirati politične nasprotnike. Takšne vsebine imajo lahko še posebej močan vpliv v obdobjih predvolilnih kampanj (French idr., 2023; Ludwig in Sommer, 2024).

Maščevanje ali zloba

Nekatere lažne novice so ustvarjene iz osebnih zamer ali želje po škodovanju drugim. V teh primerih gre pogosto za namerno širjenje laži, s katerimi želi avtor vsebine očrniti posameznika, organizacijo ali skupnost. Takšni primeri so lahko motivirani tudi s potrebo po občutku moči in vpliva, ki ga prinaša širjenje škodljivih informacij (French idr., 2023).

Zabava in potegavščina

Del vsebin nastane zaradi želje po zabavi, sprostitvi ali celo dolgočasje. Avtorji tovrstnih lažnih novic jih pogosto označujejo kot nenevarne šale ali potegavščine. Vendar pa tudi te lahko povzročijo zmedo in zmanjšajo zaupanje v verodostojne informacije (Wardle, 2017).

Sodobne platforme za deljenje vsebin so omogočile, da so vsi ti motivi pogosto prepleteni, kar uporabnikom še dodatno otežuje presojo resničnosti informacij. Prav zato je poznavanje motivov za ustvarjanje lažnih novic pomemben korak k razvoju kritične pismenosti in učinkovitega prepoznavanja dezinformacij (Abu-Fadil, 2018). Hkrati pa je pomembno zavedanje, kakšna tveganja in posledice lahko takšne vsebine povzročijo v praksi.

2.4 TVEGANJA IN POSLEDICE ŠIRJENJA LAŽNIH NOVIC

Lažne novice predstavljajo resno tveganje za posameznike, organizacije in širšo družbo. Čeprav je pojav znan že iz zgodovine, sodobna tehnologija in družbena omrežja omogočajo, da se

zavajajoče vsebine širijo hitreje in obsežneje kot kadarkoli prej. Kot navaja Zhang idr. (2019), je tudi Berners Lee, snovalec svetovnega spleta, lažne novice opredelil kot enega najbolj skrb vzbujajočih spletnih trendov, ki ogrožajo zaupanje v informacije.

Vidmar Horvat (2020) poudarja, da so lažne novice zaradi algoritmov, botov in mehanizmov še posebej privlačne za digitalno distribucijo, kar pomeni, da lahko presežejo doseg preverjenih informacij. Kumar (2025) poudarja, da imajo družbena omrežja ključno vlogo pri hitrem širjenju dezinformacij, kar potrjuje tudi podatek, da se je kar 67 % Američanov z lažnimi novicami že srečalo prav na teh platformah. Kljub temu pa ostaja ključen dejavnik njihovega širjenja človek sam (Arih, 2025). Izpostavljenost lažnim vsebinam vpliva na dojemanje realnosti, oblikovanje mnenj in vedenje posameznikov, obenem pa povzroča gospodarske, varnostne in družbene posledice (Kim idr., 2021; Kondamudi idr., 2023; Zhang idr., 2019).

Najpogostejša tveganja, povezana z lažnimi novicami, so prikazana v Preglednica 2: Tveganja, povezana z lažnimi novicami.

Preglednica 2: Tveganja, povezana z lažnimi novicami (Vir: Sullivan, 2018; Zhang idr., 2019).

TVEGANJE	OPIS
Vpliv na odločanje in vedenje	Uporabniki sprejemajo neustrezne ali nevarne odločitve (npr. napačne zdravstvene prakse).
Izkrivljanje percepcije	Krepi pristranskost in nezmožnost objektivne presoje informacij ter spodbuja polarizacijo mnenj.
Pojav »odmevnih komor« (angl. echo chamber) in »filtrirnih mehurčkov« (angl. filter bubbles)	Algoritmi krepijo selektivno izpostavljenost informacijam, kar utrjuje vnaprejšnja prepričanja.
Zmanjševanje zaupanja v vire	Povečuje nezaupanje v medije, znanstvene ustanove in javne institucije ter povzroča negotovost.
Ogrožanje zasebnosti in varnosti	Lažne novice lahko vodijo do kraje osebnih podatkov ali širjenja zlonamerne programske opreme.

Sullivan (2018) poudarja, da je eden od ključnih problemov nezmožnost jasnega opredeljevanja lažnih novic, saj je njihova narava kompleksna in pogosto prepletena z individualno ranljivostjo ter pomanjkanjem osnovne medijske in informacijske pismenosti. Posamezniki brez teh znanj so še posebej dovzetni za manipulacijo in lahko postanejo lahek plen dezinformacij. V tem kontekstu postajajo knjižnice kot informacijski centri še pomembnejši. Knjižničarji imajo nalogo uporabnikom zagotavljati ne le kakovostnih virov informacij, temveč tudi znanja za

njihovo preverjanje, kritično vrednotenje in prepoznavanje zavajajočih vsebin (Cooke, 2017; National Literacy Trust, 2018; Zhang idr., 2019).

Kot opozarja Arih (2025), so lahko posledice lažnih novic zelo raznolike – od osebnih zmot in napačnih odločitev, prek škodovanja organizacijam in skupnostim, vse do zmanjšanja zaupanja v informacije in družbo kot celoto. Prav zaradi teh posledic so programi informacijske pismenosti nujni za razvoj kritične zavesti uporabnikov. V nadaljevanju so zato predstavljeni ključni pristopi in priporočila za preverjanje ter prepoznavanje lažnih informacij, ki lahko pomagajo zmanjšati njihov negativen vpliv.

2.5 PREVERJANJE IN PREPOZNAVANJE LAŽNIH NOVIC

Lažne novice so zaradi različnih oblik, prikritih namenov in hitrosti širjenja pogosto težko prepoznavne. Kot navaja Arih (2025), so v sodobni družbi zavajajoče vsebine postale sestavni del informacijskega okolja, kjer klasični mehanizmi preverjanja pogosto niso več zadovoljivi.

Kondamudi idr. (2023) opozarjajo, da se iz leta v leto razvija vse več tehnik in metod za prepoznavanje lažnih informacij – od naprednih lingvističnih analiz do omrežnih tehnologij, ki avtomatizirano prepoznavajo vzorce neresničnosti. Vendar pa takšni pristopi zahtevajo specifična znanja in dostop do digitalnih orodij, ki širši javnosti niso vedno na voljo.

Z namenom približati preverjanje informacij čim večjemu številu uporabnikov je Mednarodno knjižničarsko združenje IFLA pripravilo pregledne smernice za prepoznavanje lažnih novic, ki so povzete v infografiki, ki jo prikazuje Slika 1. Ti koraki so zaradi enostavnosti uporabni za vse generacije, od najmlajših do najstarejših članov družbe (Kako prepoznati lažne novice, 2017).

Slika 1: Koraki za prepoznavanje lažnih novic (Vir: Kako prepoznati lažne novice, 2017)

Poleg navedenih korakov je v zadnjih letih vse bolj pomembno tudi preverjanje avtentičnosti fotografij in videoposnetkov, saj razvoj umetne inteligence omogoča ustvarjanje prepričljivih manipulacij (Aïmeur idr., 2023; Ma idr., 2025). Pri tem lahko uporabniki poleg skrbnega opazovanja podrobnosti v posnetkih uporabljajo tudi orodja, kot so Microsoft Video Authenticator ali InVID & WeVerify. Pri preverjanju preostale dvomljive vsebine pa lahko pomagajo specializirani portali za preverjanje dejstev (npr. PolitiFact ali Faktograf), spletna orodja za verifikacijo informacij (npr. Snopes ali Fact Check Explorer) in knjižničarji.

Kot poudarja Arih (2025), se kljub naprednim digitalnim rešitvam ključ do uspešnega preverjanja informacij skriva predvsem v razvijanju kritičnega mišljenja, vztrajnem preverjanju virov in pripravljenosti uporabnikov, da lastna prepričanja preverijo na podlagi verodostojnih dokazov. Razvijanje teh kompetenc pa ni zgolj individualna naloga posameznika, temveč je v veliki meri odvisno tudi od podpornega okolja, v katerem pomembno vlogo prevzemajo splošne knjižnice.

3 VLOGA SPLOŠNIH KNJIŽNIC V ČASU LAŽNIH NOVIC

Razumevanje lažnih novic je le prvi korak k spopadanju z njimi. Pomembno je tudi vprašanje, kako lahko različni akterji, zlasti ustanove, povezane z dostopom do znanja, zmanjšujejo njihov vpliv. Med njimi imajo splošne knjižnice velik pomen, saj s svojo dostopnostjo in strokovnim osebjem krepijo informacijsko in kritično pismenost uporabnikov. V nadaljevanju bo predstavljeno njihovo delovanje na tem področju in pomen sodelovanja z lokalnimi skupnostmi, izpostavljeni pa bosta Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto in njena krajevna enota Knjižnica Dolenjske Toplice.

3.1 SODOBNO INFORMACIJSKO OKOLJE IN POMEN PISMENOSTI

Sodobno informacijsko okolje je izredno kompleksno in dinamično, saj ga zaznamujejo hitrost širjenja podatkov, nenehno nastajanje novih vsebin ter množica digitalnih kanalov, preko katerih se informacije delijo, oblikujejo in pogosto tudi manipulirajo. Z razmahom družbenih omrežij se je meja med preverjeno informacijo in zavajanjem še dodatno zabrisala, zato se uporabniki vse težje znajdejo v poplavi podatkov. V takem okolju je razvoj ustreznih informacijskih in kritičnih kompetenc ključen za varno, samozavestno in aktivno sodelovanje v družbi.

Ena osrednjih takšnih kompetenc je informacijska pismenost, ki temelji na zmožnosti prepoznavanja informacijske potrebe, iskanja, vrednotenja, razumevanja ter etične in učinkovite uporabe informacij za različne namene. Ne gre le za tehnično znanje iskanja virov, temveč za celovit proces, ki vključuje tudi metakognitivne sposobnosti, kot so analiza, sinteza, presoja, interpretacija in refleksija. Informacijsko pismena oseba zna informacije umestiti v kontekst, jih kritično ovrednotiti, povezati z obstoječim znanjem ter ustvarjalno uporabiti za reševanje problemov (Novljan, 2002; Vilar, 2017).

Informacijska pismenost se pogosto prepleta z digitalno in medijsko pismenostjo, a se v tej nalogi osredotočamo predvsem na informacijsko pismenost kot osrednji temelj celovite pismenosti sodobnega posameznika. Medtem ko digitalna pismenost zajema tehnične spretnosti za uporabo digitalnih tehnologij in orodij, ter medijska pismenost razumevanje in kritično presojo medijskih vsebin, informacijska pismenost posamezniku omogoča, da v množici podatkov prepozna zanesljive informacije, jih ovrednoti ter ustrezno uporabi (Deepmala in

Kumar Upadhyay, 2021; Lekan Kraševac, 2023). Ravno ta sposobnost je v boju proti lažnim novicam ključnega pomena.

V času, ko spletna okolja omogočajo hitro širjenje lažnih novic in manipulativnih vsebin, postajajo omenjene veščine nujna obrambna strategija informiranega posameznika. Vse pomembnejša postaja zato tudi kritična pismenost, ki presega zgolj osnovno razumevanje informacij. Ne gre več le za to, da znamo določene podatke poiskati in uporabiti, temveč tudi za to, da se zavedamo, kdo jih je ustvaril, s kakšnim namenom in kakšen vpliv imajo lahko na nas. Posameznik, ki razvije to raven pismenosti, zna prepoznati manipulacijo, opaziti pristranskost virov, razmisliti o lastnih predsodkih ter informacije umestiti v širši družbeni in kulturni kontekst. Gre za poglobljeno obliko razumevanja, ki uporabnika spodbuja k razmišljanju o tem, zakaj neka informacija obstaja – ne le, ali je resnična ali lažna (Abu-Fadil, 2018; Cooke, 2017; De Paor in Heravi, 2020; Lekan Kraševac, 2023; National Literacy Trust, 2018; Sullivan, 2018).

V kontekstu lažnih novic in hitrega razvoja digitalnih tehnologij sta informacijska in kritična pismenost temeljni orodji za varno ravnanje z informacijami in samostojno odločanje. Prav zato ju Beacons of the information society ... (2005) uvršča med temeljne človekove pravice in predpogoje za delovanje v demokratični družbi.

3.2 VLOGA KNJIŽNIC PRI KREPITVI INFORMACIJSKE IN KRITIČNE PISMENOSTI

Splošne knjižnice imajo v skladu z zakonodajo pomembno vlogo pri razvoju informacijske in z njo povezane kritične pismenosti. Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1, 2001) v 2. členu navaja informacijsko opismenjevanje kot eno temeljnih dejavnosti knjižnic, poleg zbiranja, obdelave in posredovanja informacijskih virov ter izobraževanja uporabnikov. Tudi Uredba o osnovnih storitvah knjižnic (2003) v 9. členu določa, da mora knjižnica uporabnikom omogočiti usposabljanje za samostojno iskanje in uporabo informacijskih virov. Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (2018) med knjižnične vloge kot proaktivne knjižnice v lokalnem okolju uvršča spodbujanje in izvajanje programov za informacijsko in računalniško opismenjevanje.

Na mednarodni ravni je pomen knjižnic pri spoprijemanju z lažnimi novicami poudarila IFLA, ki v svoji izjavi iz leta 2018 poziva članice, naj v javnosti krepijo pomen informacijske

pismenosti ter uporabnikom pomagajo pri kritičnem vrednotenju virov. Knjižnice so po teh priporočilih institucionalno in etično zavezane k omogočanju dostopa do zanesljivih informacij, izobraževanje uporabnikov na tem področju pa je predstavljeno kot ključna obramba pred dezinformacijami (Pristavec Đogić, 2022).

Kot izpostavlja Pristavec Đogić (2022), živimo v t. i. dobi »post-resnice« (angl. post-truth), v kateri ljudje pogosto bolj verjamejo vsebinam, ki nagovarjajo njihova čustva in obstoječa prepričanja, kot preverjenim dejstvom. V tem kontekstu se vloga knjižnic krepi, saj kot posrednice znanja in informacijskih veščin predstavljajo pomembno protiutež lažnim novicam. Knjižnice si prizadevajo ohraniti temeljne vrednote, kot sta svoboden dostop do informacij in intelektualna svoboda, vendar pa morajo hkrati razvijati nove strategije, s katerimi uporabnikom pomagajo razlikovati med resničnimi in zavajajočimi vsebinami.

Raziskave na področju knjižničarstva izpostavljajo različne tehnike, ki jih knjižnice uporabljajo za ozaveščanje uporabnikov. Revez in Corujo (2021) izpostavljata, da se splošne knjižnice v boju proti lažnim novicam pogosto opirajo na preverjene pristope visokošolskih knjižnic, ki so tradicijo informacijske pismenosti razvijale skozi desetletja. Hkrati pa iščejo tudi načine, kako to znanje približati širšemu krogu uporabnikov. Med najpogostejšimi pristopi so priprava vodnikov, infografik, kontrolnih seznamov in avdio-vizualnih gradiv, s katerimi knjižnice obiskovalce ozaveščajo o pasteh lažnih informacij. Arih (2025) poudarja, da se v številnih primerih splošne knjižnice povezujejo z lokalnimi šolami, organizacijami in skupnostmi, da bi z usklajenimi prizadevanji dosegli večjo prepoznavnost teh tem in okrepili njihovo vlogo v javnosti. Kot pravita Revez in Corujo (2021), te metode spodbujajo razvoj sposobnosti vrednotenja informacij, kar vodi k višji ravni informacijske pismenosti.

Pri izobraževanju uporabnikov na področju informacijske pismenosti in ozaveščanju o lažnih informacijah je ključno, da premišljeno izberemo pristope in tehnike, ki jih nato prilagodimo glede na obravnavano temo, potrebe ciljne skupine in posebnosti uporabnikov (Arih, 2023). Sullivan (2018) opozarja, da zgolj seznanjanje uporabnikov – še posebej mladih – s tehnikami prepoznavanja lažnih novic ni zadostno. Za uspešno vrednotenje informacij, morajo razumeti širši kontekst njihovega nastanka, vključno z nameni in okoliščinami, ki vplivajo na oblikovanje vsebin. Cooke (2017) pravi, da šele takšno razumevanje omogoča razvoj kritične pismenosti, ki vključuje sposobnosti razumevanja, analize in presoje informacij.

Sodobne splošne knjižnice so zaradi svoje dostopnosti, nevtralnosti in povezanosti z lokalnim okoljem pomemben dejavnik pri razvoju kritične pismenosti. Kot opozarja Arih (2025), pa to ni zgolj naloga posameznih knjižničarjev, temveč celotne knjižnične mreže, ki mora oblikovati strategije, spodbujati vseživljenjsko učenje in nenehno posodabljati metode dela z uporabniki.

3.3 DOBRE PRAKSE

Čeprav so koncepti informacijske in kritične pismenosti v teoriji zelo pomembni, svojo pravo vrednost pokažejo šele skozi praktično izvajanje. Knjižnice lahko s premišljeno zasnovanimi programi, delavnicami in drugimi dejavnostmi uporabnikom omogočijo, da pridobljeno znanje preizkusijo v praksi, razvijajo svoje kompetence in jih prenesejo v vsakdanje življenje (Aïmeur idr., 2023; Novljan, 2002; Revez in Corujo, 2021; Vilar, 2017).

Dobre prakse kažejo, da so pri tem uspešne predvsem knjižnice, ki se povezujejo z lokalnim okoljem in uporabljajo raznolike pristope – od tradicionalnih delavnic, vodnikov, svetovanj, do inovativnih oblik, kot so interaktivne igre in uporaba memov za širjenje zavedanja o lažnih novicah (Revez in Corujo, 2021). Tovrstno dobro prakso omenjata De Paor in Heravi (2020), ki izpostavita Knjižnico v Oaklandu, ki je organizirala serijo interaktivnih delavnic za mlade in odrasle o prepoznavanju dezinformacij, del aktivnosti pa preselila tudi v šolske prostore. Na ta način so knjižničarji uporabnike splošnih knjižnic pa tudi učence skozi praktične primere spodbujali, da prepoznajo manipulirane vsebine in se naučijo preverjati dejstva. Na mednarodni ravni pa izstopajo tudi naslednji primeri, ki sta jih v svoji raziskavi preučila Revez in Corujo (2021) in s tem podala vpogled v različne pristope splošnih knjižnic za učinkovito krepitev informacijske in kritične pismenosti:

- Nacionalni singapurski program SURE (Source, Understand, Research, Evaluate) se ciljno usmerja na različne starostne skupine in uporablja igrifikacijo ter praktične vaje za prepoznavanje dezinformacij (Pek in Wang, 2018).
- Na Portugalskem so splošne knjižnice izvajale kombinacijo predavanj, delavnic in digitalnih gradiv za mlade in starejše; osrednji poudarek je bil na preverjanju dejstev in analizi informacij.
- V Kanadi so v partnerstvu s splošnimi knjižnicami razvili spletne tečaje, plakate in učne materiale za krepitev informacijske pismenosti različnih ciljnih skupin.

- Nordijske knjižnice so skupaj z nacionalnimi medijskimi hišami ustvarile spletne portale z orodji za preverjanje dejstev in video vodiče za uporabnike.

Med slovenskimi primeri lahko izpostavimo Mestno knjižnico Ljubljana, ki je med letoma 2018 in 2023 izvajala svetovanja o spletni varnosti, preverjanju virov in družbenih omrežjih (Fleimisch Bezljaj, 2023). Programi so bili prilagojeni različnim ciljnim skupinam, tematsko pa so vključevali tudi kritično vrednotenje informacij in prepoznavanje lažnih novic. Tudi Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto v sklopu SOS točke pogosto izvaja izobraževanja o informacijski pismenosti, lažnih novicah in kritični presoji informacij.

3.4 KNJIŽNICA MIRANA JARCA NOVO MESTO

Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto je osrednja območna knjižnica za Dolenjsko, Belo krajino in Posavje. Ustanovljena je bila 1. marca 1946 kot prva novomeška javna znanstvena knjižnica pod imenom Študijska knjižnica, od leta 1953 pa nosi ime pesnika, pisatelja in dramatika Mirana Jarca. Nahaja se na zgodovinsko pomembni lokaciji »Na vratih«, kjer je nekoč stal kopenski vhod v srednjeveško mestno jedro. Zaradi edinstvene arhitekturne zasnove, vključno s prizidkom arhitekta Marka Mušiča, velja za eno najlepših knjižnic v Evropi. Zbirka knjižnice obsega več kot 500.000 enot gradiva, od katerih je približno 60 % dostopnih v prostem pristopu, preostalo pa hranijo v skladiščih ali v okviru Posebnih zbirk Boga Komelja. Poleg matične enote deluje še mreža krajevnih knjižnic (Straža, Šentjernej, Škocjan, Dolenjske Toplice, Dvor) ter potujoča knjižnica. Knjižnica je nevtralni prostor, odprt vsem generacijam in družbenim skupinam, ki z raznovrstnimi storitvami, dogodki in partnerstvi podpira izobraževalne, kulturne, informacijske in socialne potrebe regije (Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, 2024b, b. d.).

Kot osrednje regionalno središče knjižnica aktivno naslavlja potrebo po razvijanju informacijske, digitalne in kritične pismenosti, pri čemer se osredotoča na vse generacije. Osrednja pobuda na tem področju je SOS točka (Skupaj Osvojimo Splet), ki je namenjena individualnemu svetovanju in skupinskim delavnicam o uporabi spletnih storitev, e-virov in mobilnih aplikacij. V sklopu SOS točke vsak tretji torek v mesecu potekajo delavnice s poimenovanjem Digitalni torek, ki so namenjene tako tehničnim spretnostim (npr. uporaba e-knjižnice, portala eZdravje, mCOBISS) kot tudi temam, ki spodbujajo kritično vrednotenje

informacij in prepoznavanje lažnih novic (Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, 2023, 2024a, 2024b, 2025).

Knjižnica SOS točko uporablja tudi kot orodje za ozaveščanje o varni in odgovorni uporabi spleta in sodobne tehnologije. Med odmevnejše dogodke sodijo (Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, 2023, 2024a):

- delavnice za učence druge triade osnovnih šol o prepoznavanju dezinformacij (mentorica dr. Sonja Merljak Zdovc),
- predavanje *Družinska e-pravila – varna in uravnotežena uporaba zaslonov in spleta* (predavatelj Tilen Hočevan, LogOut), namenjeno staršem,
- okrogla miza *Sem (medijsko) pismen?*, ki je združila antropološke, pedagoške in medijske poglede na digitalno pismenost,
- razstave, kot je *Vsi povezani* (LogOut), ki opozarjajo na tveganja spletnega nasilja in zasvojenosti z digitalnimi napravami.

Poleg tega knjižnica v sodelovanju z Društvom starejših občanov (dalje DSO) izvaja izobraževanja o uporabi e-knjig, zvočnih knjig in digitalnih storitev, ki so prilagojena tudi osebam z demenco. Partnerstvo z omrežjem *E-seniorji* omogoča redne spletne in fizične delavnice, pri katerih so vsebine oblikovane skupaj z udeleženci, kar krepi njihovo motivacijo in občutek soudeležnosti (Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, 2025).

Iz letnih poročil je razvidno, da knjižnica sistematično vključuje informacijsko in kritično pismenost v svoj dolgoročni razvoj. V strateškem načrtu (2022–2026) je med glavnimi cilji opredeljena vzpostavitev trajnega projekta učenja vrednotenja virov in informacij ter širitev partnerstev za družinsko in informacijsko pismenost. Leta 2022 je bila Knjižnica Mirana Jarca prepoznana kot ena izmed nosilk razvoja splošnih knjižnic v Sloveniji, tudi zaradi inovativnih projektov, kot so *SOS točka*, *Knjižnična plaža*, *Krimi teden* in pilotno sodelovanje z DSO (Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, 2021, 2023).

S svojimi dejavnostmi Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto krepi informacijske spretnosti ter spodbuja zaupanje v zanesljive vire, kar je v času poplave lažnih novic še posebej pomembno. Ta prizadevanja se nadaljujejo tudi v krajevnih enotah, kot je Knjižnica Dolenjske Toplice, ki svoje aktivnosti prilagaja značilnostim manjše lokalne skupnosti.

3.4.1 Krajevna knjižnica Dolenjske Toplice

Krajevna knjižnica Dolenjske Toplice že od leta 2007 deluje v središču kraja in je pomembno kulturno in izobraževalno središče lokalne skupnosti. Knjižnica nudi sodobno knjižnično zbirko, redno uvaja novosti in izvaja številne dejavnosti za različne starostne skupine. Poseben poudarek daje osebnemu pristopu ter sodelovanju z lokalnimi ustanovami, društvi in vrtcem (Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, 2025). Kljub svoji majhnosti ima knjižnica pomembno vlogo pri informiranju in opismenjevanju lokalne skupnosti. S svojo dostopnostjo je knjižnica priljubljen kraj, kamor se posamezniki obrnejo po pomoč – bodisi pri iskanju informacij, razumevanju digitalnih storitev, uporabi spleta ali prepoznavanju zavajajočih vsebin. Pogoste so tudi spontane situacije, kjer se v neformalnem pogovoru naslavlja problematiko lažnih novic in razbija napačna prepričanja. Čeprav so ti trenutki pogosto spregledani, predstavljajo pomemben prispevek k razvoju informacijske in kritične pismenosti v skupnosti.

Ta vsakodnevna vloga knjižnice se ne kaže le v klasičnih knjižničnih storitvah, temveč tudi v številnih aktivnostih, ki ciljno spodbujajo razvoj informacijske in kritične pismenosti. Skozi različne dejavnosti knjižnica obiskovalcem omogoča, da pridobivajo, razumejo in presojujejo informacije ter jih znajo uporabiti v vsakdanjem življenju. V letu 2024 so bile s tega vidika najpomembnejše naslednje:

- **Branje s tačkami**, ki poteka mesečno, je program, kjer otroci berejo v prisotnosti terapevtskega psa. Z ustvarjanjem varnega in sproščenega okolja za glasno branje ta aktivnost spodbuja samozavest pri branju in boljše razumevanje besedil, kar so pomembne osnove za samostojno delo z informacijami.
- **Pravljичne urice z ustvarjalnimi delavnicami in pravljичne pol-urice** vključujejo poslušanje, pogovor in ustvarjanje. Otroci se ob tem učijo poslušati, razumeti zgodbo, izražati svoje mnenje in razmišljati o sporočilu, kar je temelj kritičnega mišljenja.
- **Zaključni dogodek za zlate bralce**, ki smo ga junija 2024 organizirali v sodelovanju s šolsko knjižnico OŠ Dolenjske Toplice, je vključeval **družabno igro o lažnih novicah**. Ta je učencem na zabaven način pomagala razvijati zavedanje o obstoju dezinformacij,

jih naučila razločevati med resničnimi in lažnimi informacijami ter jih spodbudila k razmišljanju o namenih in ozadjih informacijskih virov.

- Z **bralnimi paketi *Slepi zmenek s knjigo za odrasle***, prvič uvedenimi poleti 2024, smo spodbudili odrasle k branju gradiva izven njihove informacijske cone udobja. S tem so lahko razvijali odprtost do različnih virov ter širili svoje informacijske navade. Zaradi slabega odziva te dejavnosti v letu 2025 nismo ponovili.

Tudi v letu 2025 smo uspešno izvedli številne pravljичne urice, pravljичne pol-urice, ustvarjalne delavnice ter se redno srečevali v sklopu programa Branje s tačkami, ki ostaja ena izmed najbolj priljubljenih aktivnosti. Ob tem nadaljujemo tudi z drugimi utečenimi dejavnostmi, kot so obiski vrtca in šole, bralna značka za predšolske otroke in odrasle ter tematske razstave, ki jih pogosto vsebinsko navežemo na aktualne dogodke ali potrebe skupnosti. Takšni stalni programi krepijo tudi zaupanje uporabnikov, kar knjižnici omogoča, da deluje kot odprt, dostopen in spodbuden prostor za učenje in razvoj različnih pismenosti.

Pomemben del knjižničarskega dela predstavlja tudi neformalna pomoč posameznikom, predvsem starejšim, ki pogosto niso vešči iskanja informacij na spletu ali uporabe mobilnih aplikacij (npr. mCOBISS, doZdravnika ipd.). V takih primerih se poleg tehnične podpore vzpostavi tudi zaupen odnos, kar dodatno krepi knjižnico kot varno učno okolje. Podobno pomoč nudimo tudi priseljencem, ki se srečujejo z jezikovnimi in kulturnimi ovirami, kar še dodatno potrjuje vlogo knjižnice kot vključujočega prostora.

Čeprav knjižnica trenutno ne izvaja rednih delavnic informacijskega opismenjevanja, se vključuje v lokalne dogodke (npr. Tedni vseživljenjskega učenja), sodeluje z osnovno šolo in vrtcem ter uporabnike spodbuja k razmisleku o zanesljivosti informacij. Takšna praksa potrjuje, da imajo tudi najmanjše knjižnične enote pomembno vlogo pri ozaveščanju in spodbujanju kritičnega mišljenja.

4 RAZISKAVA

4.1 SORODNE RAZISKAVE

Pri pregledu literature nismo zasledili raziskav, ki bi neposredno preverjale raven znanja uporabnikov splošnih knjižnic o lažnih novicah z namenom vzpostavitve oziroma prilagoditve izobraževalnih dejavnosti. Večina obstoječih študij se osredotoča na širšo javnost ali na učence in študente (npr. National Literacy Trust, 2018), medtem ko je razumevanje ravni znanja in veščin uporabnikov splošnih knjižnic redkeje v ospredju.

Nekaj raziskav sicer poudarja pomen knjižnic kot ustanov, ki lahko prispevajo k razvoju kritične in informacijske pismenosti (npr. De Paor in Heravi, 2020; Revez in Corujo, 2021), vendar gre večinoma za opise pristopov in dobrih praks, ne pa za empirično preverjanje kompetenc uporabnikov. V zadnjem času pa se najnovejši prispevki pogosto osredotočajo predvsem na tehnološke modele za učinkovitejše (ponekod tudi že avtomatsko) prepoznavanje lažnih vsebin (npr. Kątek idr., 2025; Wu idr., 2025), ki so sicer pomembni za širšo družbo, vendar pa ne zajemajo vidika izkušenj in potreb knjižničnih uporabnikov.

Naša raziskava tako zapolnjuje pomembno vrzel – osredotoča se na uporabnike Krajevne knjižnice Dolenjske Toplice in omogoča boljše razumevanje njihovega znanja, izkušenj ter potreb. Rezultati lahko služijo kot podlaga za razvoj ciljno usmerjenih izobraževalnih dejavnosti, s katerimi bo lahko knjižnica še učinkoviteje prispevala k obvladovanju lažnih novic v lokalnem okolju.

4.2 NAMEN IN CILJI RAZISKAVE

Namen raziskave je bil ugotoviti, kako dobro so uporabniki Krajevne knjižnice Dolenjske Toplice seznanjeni z lažnimi novicami, katere korake običajno uporabljajo pri njihovem prepoznavanju in preverjanju ter kako uspešni so pri tem v praksi. V sodobnem informacijskem okolju, kjer smo vsakodnevno izpostavljeni množici vsebin, je sposobnost kritične presoje informacij nujna. Kot pravijo Aïmeur idr. (2023) igrajo knjižničarji pri razvoju teh veščin pomembno vlogo, saj uporabnikom omogočajo dostop do zanesljivih virov ter jih usmerjajo pri vrednotenju informacij.

Z raziskavo želimo pridobiti vpogled v trenutno raven znanja, uporabljene pristope ter dejansko zaznavo lažnih novic med uporabniki knjižnice. Ugotovitve bodo služile kot podlaga za oblikovanje nadaljnjih izobraževalnih aktivnosti na lokalni ravni, zlasti tistih, ki bi lahko naslovile zaznane pomanjkljivosti in okrepile informacijsko ter kritično pismenost skupnosti.

Raziskava je bila zastavljena tako, da omogoča odgovarjanje na tri raziskovalna vprašanja in preverjanje pripadajočih predpostavk:

RV1: Kako dobro so uporabniki seznanjeni s koncepti lažnih novic?

P1: Predpostavljamo, da večina uporabnikov pozna osnovne koncepte lažnih novic, vendar jih pogosto napačno razume ali ocenjuje.

RV2: Katere korake za preverjanje in prepoznavanje lažnih novic uporabniki običajno uporabljajo v praksi?

P2: Predpostavljamo, da uporabniki za preverjanje in prepoznavanje lažnih novic uporabljajo le nekatere izmed vseh razpoložljivih korakov.

RV3: Kako uspešni so uporabniki pri prepoznavanju in preverjanju lažnih novic?

P3: Predpostavljamo, da so uporabniki pri prepoznavanju in preverjanju lažnih novic delno uspešni, kar pomeni, da zavajajočih informacij pogosto ne prepoznajo oziroma se njihovega preverjanja ne poslužujejo.

4.3 METODOLOGIJA IN METODE

Za dosego zastavljenih ciljev in preverjanje raziskovalnih predpostavk je bila izvedena kvantitativna raziskava z metodo ankete, ki omogoča deskriptivno analizo ravni znanja, zaznav in pristopov uporabnikov pri prepoznavanju in preverjanju lažnih novic.

Raziskava je temeljila na neverjetnostnem priložnostnem vzorcu, ki je zajemal uporabnike Krajevne knjižnice Dolenjske Toplice, stare 15 let ali več. Tak način vzorčenja je bil izbran zaradi enostavne dostopnosti ciljne populacije ter ustreznosti glede na namen raziskave, ki je usmerjena v specifično lokalno skupnost. Vzorec je obsegal 34 obiskovalcev knjižnice, ki so

bili med rednim obiskom osebno povabljeni k sodelovanju s strani knjižničnega osebja. Sodelovanje je bilo prostovoljno in anonimno.

Podatki so bili zbrani v obdobju od 21. julija do 15. avgusta 2025 z metodo ankete. Uporabljen je bil strukturiran vprašalnik v tiskani obliki (glej PRILOGA I), ki je vseboval deset vprašanj (V) zaprtega tipa (z enim ali več možnimi odgovori), ki so se nanašala na:

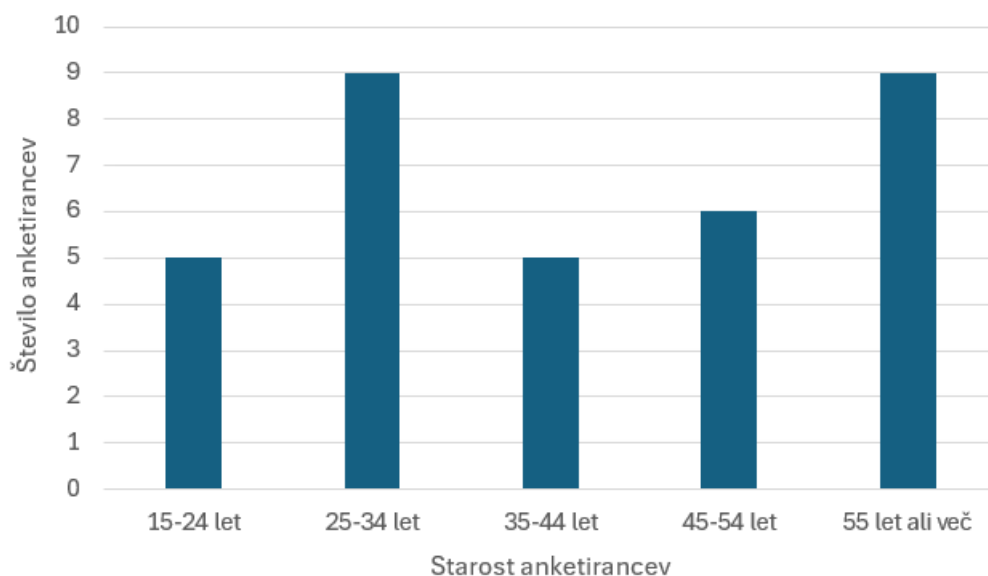
- demografske podatke (V9 in V10),
- seznanjenost uporabnikov z lažnimi novicami (V1-V5),
- uspešnost pri prepoznavanju konkretnega primera (V6),
- uporabljene korake za preverjanje informacij (V7) ter
- zanimanje za dodatna izobraževanja (V8).

Zbrani podatki bodo analizirani z osnovnimi deskriptivnimi metodami ob uporabi programa Microsoft Excel, rezultati pa bodo prikazani v grafični, tabelarni in opisni obliki. Interpretacija rezultatov bo potekala v povezavi s teoretičnimi izhodišči raziskave in zastavljenimi raziskovalnimi predpostavkami, s čimer bomo lahko ocenili stopnjo poznavanja ter uspešnosti uporabnikov pri prepoznavanju in preverjanju lažnih novic.

5 REZULTATI

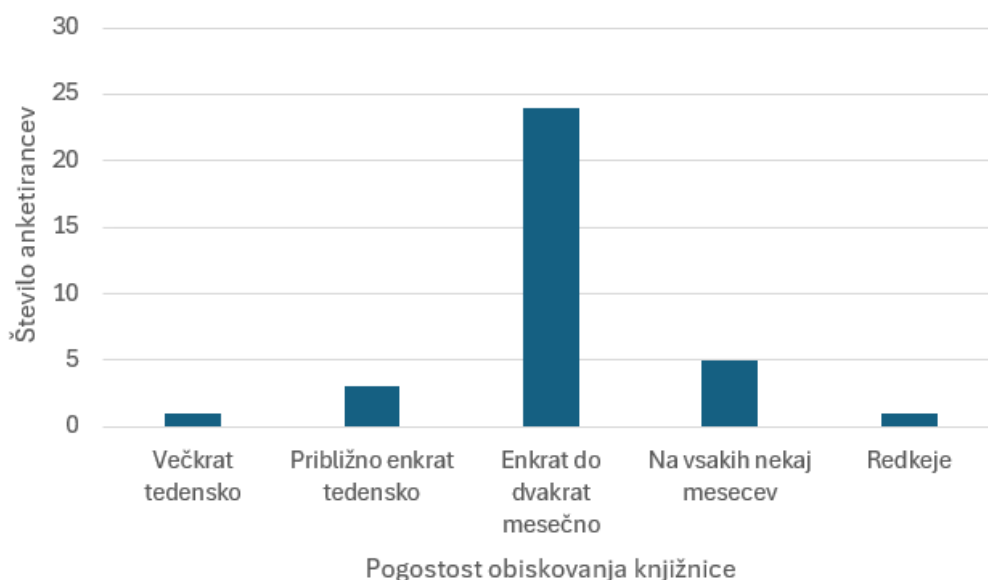
5.1 DEMOGRAFSKI PODATKI

Med sodelujočimi v raziskavi je bilo 15 % anketirancev starih med 15 in 24 let, 26 % med 25 in 34 let, 15 % med 35 in 44 let, 18 % med 45 in 54 let ter 26 % starih 55 let ali več, kar je razvidno s Slika 2.

Slika 2: Starost anketirancev (V9)

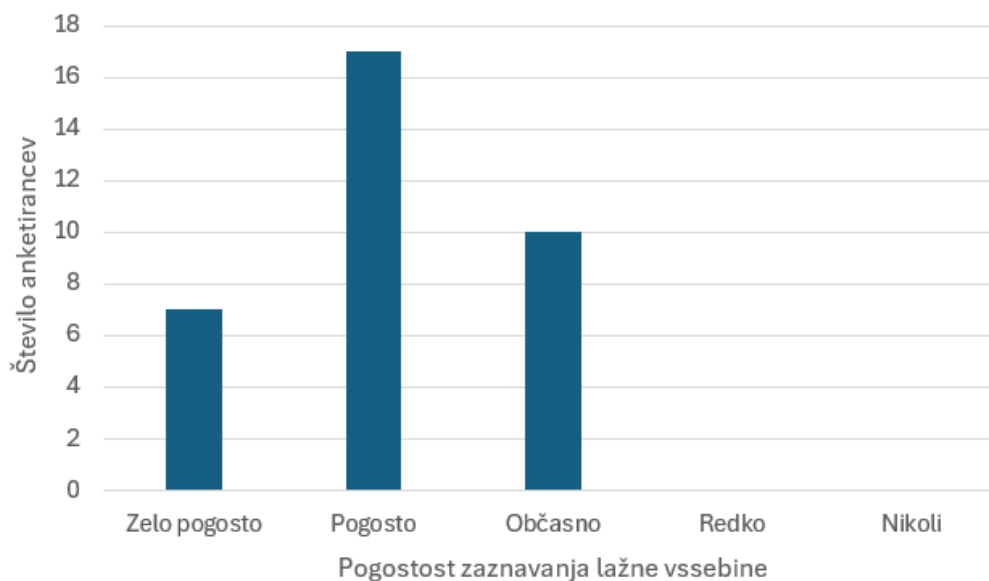
Pogostost obiskovanja Krajevne knjižnice Dolenjske Toplice se med anketiranci precej razlikuje, kar lahko vidimo na Slika 3. 71 % anketirancev jo obišče enkrat do dvakrat mesečno. 15 % knjižnico obišče na vsakih nekaj mesecev, 9 % približno enkrat tedensko, po en anketiranec (3 %) pa jo obiskuje večkrat tedensko oziroma redkeje.

Slika 3: Pogostost obiskovanja knjižnice (V10)

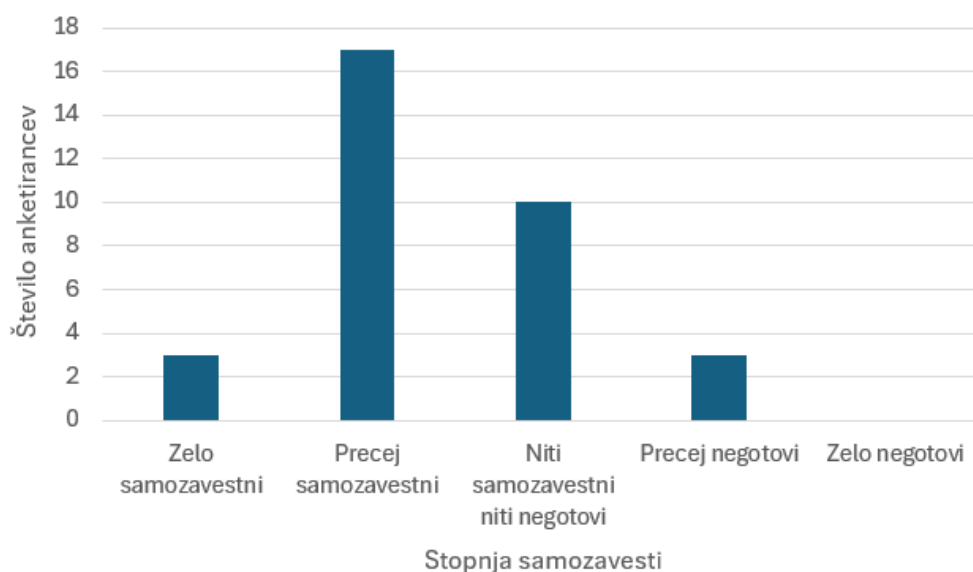
5.2 SEZNANJENOST UPORABNIKOV Z LAŽNIMI NOVICAMI

Rezultati, ki jih lahko razberemo s Slika 4 kažejo, da imajo uporabniki knjižnice pogosto občutek, da so novice, s katerimi se srečujejo, neresnične ali zavajajoče. 50 % anketirancev je odgovorilo, da se jim to zgodi *pogosto*, 29 % jih je navedlo odgovor *občasno*, 21 % pa odgovor *zelo pogosto*. Nihče ni izbral možnosti *redko* ali *nikoli*.

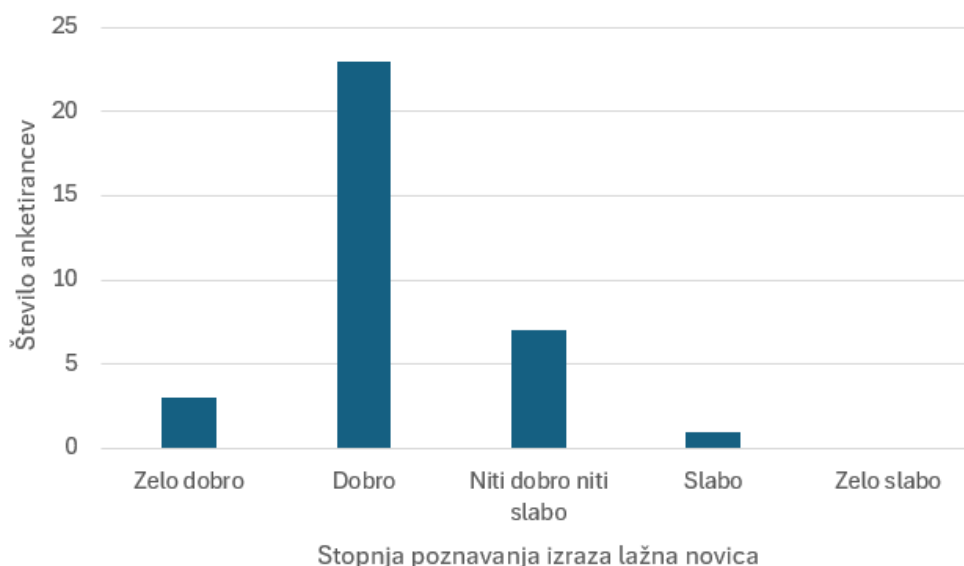
Slika 4: Pogostost zaznavanja lažne vsebine (V1)

Kljub temu večina anketiranih izraža razmeroma visoko samozavest pri presoji verodostojnosti informacij, kar je razvidno na Slika 5. Kar 50 % anketirancev se je opredelilo kot *precej samozavestne*, 32 % jih je izbralo odgovor *niti samozavestni niti negotovi*, 9 % *zelo samozavestni*, prav toliko pa tudi odgovor *precej negotovi*. Možnosti *zelo negotovi* ni izbral nihče.

Slika 5: Samozavest pri ocenjevanju resničnosti novic (V2)

Na Slika 6 lahko vidimo, da je tudi samo poznavanje izraza lažna novica med anketiranimi na razmeroma visoki ravni. Več kot dve tretjini (68 %) jih je ocenilo, da pojem poznajo *dobro*, 9 % celo *zelo dobro*. 21 % jih je izbralo odgovor *niti dobro niti slabo*, medtem ko se je en anketiranec (3 %) opredelil za možnost *slabo*. Nihče ni navedel, da pojma ne bi poznal.

Slika 6: Poznavanje izraza lažna novica (V3)

Pri vprašanju o različnih vrstah lažnih novic so se kot najbolj poznane izkazale *zavajajoča vsebina* (88 %), *izmišljena vsebina* (82 %) in *manipulirana vsebina* (74 %). Manj anketiranih

je poznalo *prevaro* (68 %) ter *informacijo izven konteksta* (47 %). Najmanj poznani vrsti sta *satira ali parodija* (29 %) in *klikvaba* (12 %). Nihče ni navedel, da katere od naštetih oblik ne bi poznal. Rezultati so prikazani v Preglednica 3.

Preglednica 3: Poznavanje vrst lažnih novic (V4)

VRSTA	FREKVENCA	ODSTOTEK
Satira ali parodija	10	29 %
Klikvaba	4	11 %
Izmišljena vsebina	28	82 %
Zavajajoča vsebina	30	88 %
Prevara	23	68 %
Informacija izven konteksta	16	47 %
Manipulirana vsebina	25	74 %
Ne poznam nobene	0	0 %

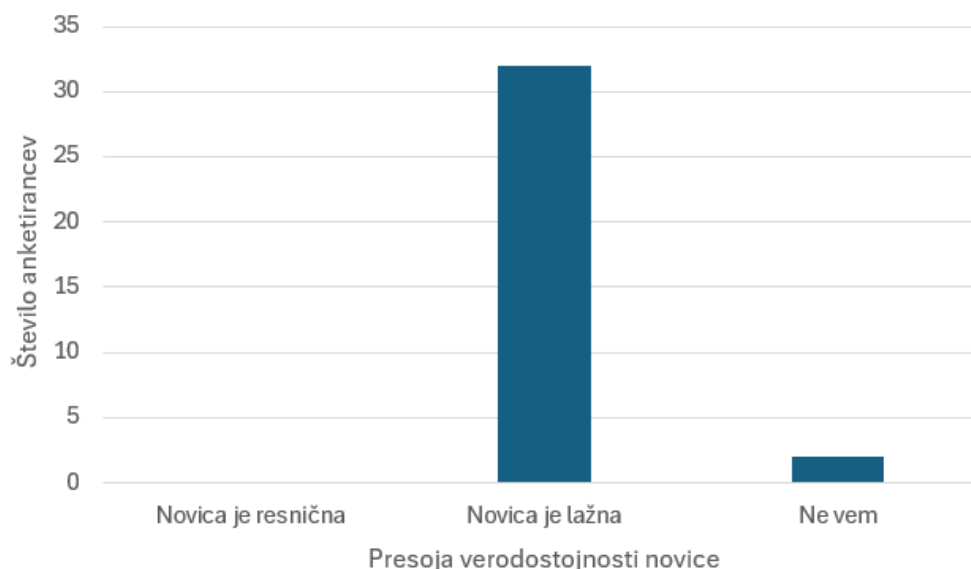
Pri razlogih za nastanek lažnih novic so skoraj vsi anketiranci (97 %) menili, da so lažne novice ustvarjene zaradi *zaslužka*, 71 % pa jih je videlo kot orodje za *politični vpliv*. 41 % jih je menilo, da nastajajo tudi zaradi *zabave* ali *maščevanja*. Le en anketiranec (3 %) je navedel še *drugo* možnost, da so lažne novice ustvarjene zaradi verskih razlogov. Rezultati so prikazani v Preglednica 4.

Preglednica 4: Razlogi za nastanek lažnih novic (V5)

RAZLOG	FREKVENCA	ODSTOTEK
Politični vpliv	24	71 %
Zaslužek	33	97 %
Zabava	14	41 %
Maščevanje	14	41 %
Drugo	1	3 %

5.3 USPEŠNOST PRI PREPOZNAVANJU KONKRETNEGA PRIMERA

Vprašanje 6 je preverjalo, kako uspešni so anketiranci pri praktičnem prepoznavanju lažnih novic, pri čemer so najprej ocenili verodostojnost izbrane novice. Kot je razvidno s Slika 7, so rezultati pokazali, da je velika večina (94 %) pravilno presodila neresničnost novice. Dva udeleženca (6 %) sta izbrala možnost *ne vem*, nihče pa ni menil, da je novica resnična.

Slika 7: Presoja konkretnega primera lažne novice (V6)

V nadaljevanju so anketiranci navedli razloge za svojo presojo. Najpogosteje so izpostavili *pomanjkanje dokazov ali verodostojnih virov* (62 %) ter *pretiran oziroma senzacionalen naslov* (53 %). Skoraj polovica vprašanih (47 %) je kot znak lažnosti navedla *nenavaden URL naslov*, tretjina (32 %) pa *odsotnost avtorja*. Dva anketiranca sta dodala še *druge razloge* (6 %) in oba izpostavila, da je izklop elektronske pošte za pol leta v sodobni družbi skrajno neverjetno dejanje, en posameznik pa je priznal, da ne ve, zakaj je novico ocenil kot lažno. Rezultati so prikazani v Preglednica 5: Razlogi za presojo novice kot lažne (V6).

Preglednica 5: Razlogi za presojo novice kot lažne (V6)

RAZLOG	FREKVENCA	ODSTOTEK
Naslov se zdi pretiran/senzacionalen	18	53 %
URL naslov je nenavaden	16	47 %
Avtor ni prepoznaven	11	32 %
Pomanjkanje dokazov/verodostojnih virov	21	62 %
Ne vem	1	3 %
Drugo	2	6 %

5.4 UPORABLJENI KORAKI ZA PREVERJANJE INFORMACIJ

Pri vprašanju o navadah preverjanja informacij so rezultati (glej Preglednica 6) pokazali, da anketiranci najpogosteje preverjajo *vir novice* (65 %). Skoraj polovica jih preveri *druge vire o*

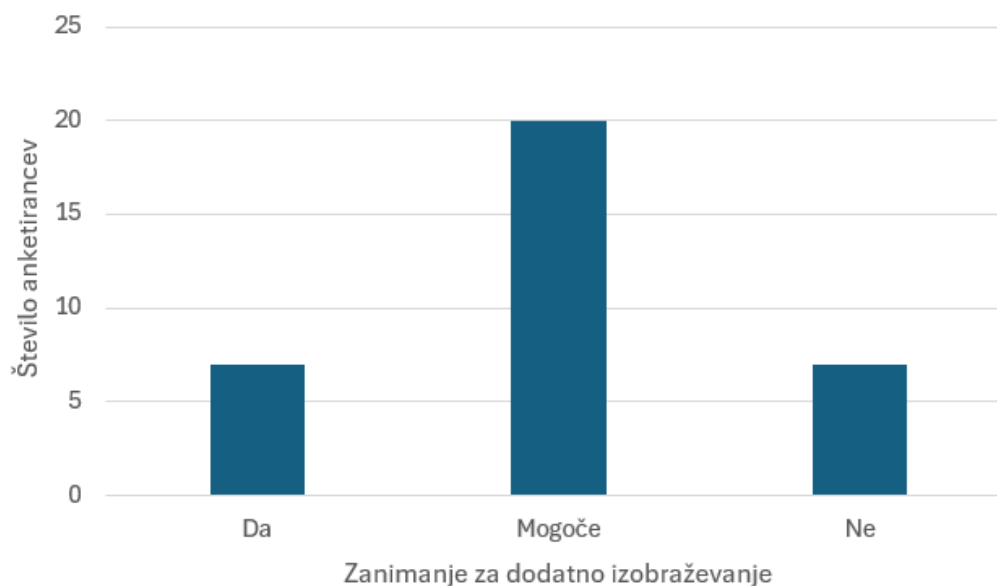
isti temi (44 %) ali prebere *celotno novico* (47 %), 32 % pa da težo tudi *datumu objave*. Nekoliko manj pogosto anketiranci preverjajo *avtorja* (21 %) ali *fotografije in videoposnetke* (21 %). Še redkeje kot korak izberejo ozaveščanje o *lastnih predsodkih* (26 %) ali preverjanje, če gre morda za *satirično vsebino* (18 %). Posvetovanje s *strokovnjakom* pa je povsem obrobna možnost (3 %), kar kaže, da uporabniki takšne podpore skoraj ne uporabljajo. Dva anketiranca (6 %) sta navedla, da ne uporabljata nobenega od ponujenih korakov.

Preglednica 6: Koraki, ki se običajno uporabljajo za preverjanje oziroma prepoznavanja informacij (V7)

KORAK	FREKVENCA	ODSTOTEK
Preverim vir	22	65 %
Preverim avtorja	7	21 %
Preverim datum objave	11	32 %
Preverim druge vire o isti temi	15	44 %
Ozavestim svoje predsodke/prepričanja	9	26 %
Preverim, ali gre za šalo/satirično vsebino	6	18 %
Vprašam strokovnjaka	1	3 %
Preberem celotno novico	16	47 %
Preverim fotografije/videoposnetke	7	21 %
Ne uporabim nobenega od korakov	2	6 %

5.5 ZANIMANJE ZA DODATNO IZOBRAŽEVANJE

Na vprašanje, ali bi anketirance zanimala dodatna izobraževanja v knjižnici o lažnih novicah, je največ anketirancev (59 %) odgovorilo z *mogoče*. 21 % jih je izrazilo zanimanje (*da*), prav toliko pa tudi nezanimanje (*ne*). Rezultati so prikazani na Slika 8.

Slika 8: Zanimanje za dodatno izobraževanje (V8)

6 RAZPRAVA Z ZAKLJUČKI

Rezultati raziskave ponujajo vpogled v poznavanje in prepoznavanje lažnih novic med uporabniki Krajevne knjižnice Dolenjske Toplice. Pridobljeni podatki so pokazali, da se uporabniki z lažnimi novicami neredko srečujejo in se zavedajo njihove problematike. Čeprav skoraj polovica anketiranih poroča, da so lažnim novicam izpostavljeni pogosto, se hkrati kaže visoka stopnja samozaveda pri njihovi presoji. Ta razkorak med občutkom nezaupanja do informacij in zaupanjem v lastno presojno odpira vprašanje, ali se uporabniki pri tem dejansko opirajo na ustrezne strategije ali predvsem na osebno intuicijo.

Rezultati potrjujejo, da anketirani pojem *lažna novica* razmeroma dobro poznajo, saj ga večina ocenjuje kot dobro ali zelo dobro razumljenega. Pri podrobnejšem preverjanju se je pokazalo, da so izmišljena, zavajajoča in manipulirana vsebina med udeleženci pogosteje poznane kot satira ali klikvaba. Pri tem je potrebno izpostaviti, da so anketiranci podali samooceno poznavanja posameznih vrst, zato ni mogoče povsem ločiti med dejanskim razumevanjem vsebinskih značilnosti in seznanjenostjo s samimi izrazi. Menimo, da je to lahko vplivalo predvsem pri pojmu »klikvaba«, ki v vsakdanji rabi ni tako razširjen (kvečjemu njegov angleški izvirnik »clickbait«), čeprav bi anketiranci senzacionalistične naslove v praksi verjetno znali prepoznati kot zavajajoče. Tudi pri razlogih za nastanek lažnih novic so bili odgovori udeležencev osredotočeni predvsem na nekaj najpogostejših dejavnikov. Skoraj vsi so kot

glavni motiv prepoznali zaslužek, medtem ko so redkeje navajali zabavo ali željo po škodovanju. Takšni odgovori kažejo, da uporabniki problem razumejo predvsem v okviru ekonomskih interesov, manj pa prepoznajo druge motive. Na podlagi teh ugotovitev lahko potrdimo prvo raziskovalno predpostavko (P1), da večina uporabnikov sicer pozna osnovne koncepte lažnih novic, a jih pogosto razume ali ocenjuje na omejen način.

Poleg poznavanja konceptov je raziskava pokazala tudi predvidene izsledke glede korakov, ki jih uporabniki običajno uporabijo za preverjanje novic. Čeprav se je, kot smo že izpostavili, večina anketirancev označila kot precej samozavestna pri presoji informacij, se pri natančnejšem preverjanju najpogosteje poslužujejo korakov, ki so enostavnejši za izvedbo (preverjanje vira, branje celotne novice ali primerjava z drugimi viri), redkeje pa uporabljajo korake, ki zahtevajo več energije in kritičnega razmisleka (posvetovanje s strokovnjakom ali preverjanje, če gre za satirično vsebino). Dva izmed anketiranih pa sta celo izpostavila, da običajno ne uporabita nobenega od navedenih korakov. Ta ugotovitev neposredno potrjuje drugo raziskovalno predpostavko (P2), da uporabniki uporabljajo le del razpoložljivih korakov za preverjanje in prepoznavanje lažnih novic.

Pri ocenjevanju verodostojnosti konkretne lažne novice, je bila večina anketirancev uspešna, saj le dva nista bila prepričana v svojo presojo, nihče pa novici ni nasedel. Ti rezultati kažejo, da uporabniki že imajo vsaj osnovne sposobnosti kritične presoje informacij. V nadaljevanju so kot glavna razloga za svojo oceno najpogosteje izpostavili senzacionalistični naslov in pomanjkanje dokazov kot glavna znaka lažnosti, manj pa jih je bilo pozornih na avtorstvo in izvor strani. To potrjuje tretjo raziskovalno predpostavko (P3), da so uporabniki pri prepoznavanju in preverjanju lažnih novic delno uspešni, saj kljub pogosti pravilni končni oceni včasih spregledajo nekatere druge ključne značilnosti, ki bi jim lahko pomagale pri presoji.

Skupaj ugotovitve kažejo, da uporabniki knjižnice razpolagajo z določenim znanjem in veščinami za prepoznavanje lažnih novic, vendar je to znanje delno in selektivno. Prav zato je posebej dobrodošlo, da so izrazili tudi pripravljenost za dodatna izobraževanja, saj to knjižnici odpira možnost, da svojo vlogo še okrepi z usmerjenimi dejavnostmi na področju kritične pismenosti. S to raziskavo smo deležni jasne spodbude, da v okviru Krajevne knjižnice Dolenjske Toplice pripravimo programe, ki bodo uporabnikom pomagali razvijati naprednejše strategije preverjanja in prepoznavanja informacij. Kot kažejo domače in tuje dobre prakse,

lahko pri tem izbiramo med številnimi učinkovitimi pristopi: predavanja, delavnice, infografike, interaktivne igre, sodelovanja s šolami in lokalnimi organizacijami itd.

Kljub uporabnim rezultatom pa ne smemo zanemariti omejitev raziskave. Ker je bil vzorec priložnosten in razmeroma majhen, raziskava pa omejena na eno samo knjižnico, ugotovitev ni mogoče posploševati na širšo populacijo. Poleg tega je raziskava temeljila na samooceni raziskovancev, kar je lahko vplivalo na rezultate, saj so lahko posamezniki nagnjeni k precenjevanju lastnega znanja. Vsekakor pa raziskava kljub omejitvam predstavlja pomemben prispevek, saj omogoča vpogled v specifične potrebe uporabnikov knjižnice in odpira možnosti za nadaljnji razvoj izobraževalnih dejavnosti.

V prihodnjih raziskavah bi bilo smiselno vključiti večje ali raznolike vzorce (npr. različne starostne skupine) in raziskavo ponoviti v različnih knjižnicah. Posebej uporabno bi bilo spremljati, kako se kompetence uporabnikov spreminjajo po udeležbi na izobraževalnih dejavnostih v knjižnici, saj bi s tem dobili neposreden vpogled v učinkovitost takšnih dejavnosti.

Sklepno lahko povzamemo, da raziskava potrjuje aktualnost obravnavane tematike in ponuja koristen vpogled v znanje in veščine uporabnikov Krajevne knjižnice Dolenjske Toplice. Rezultati so uporabni tako za nadaljnje raziskovanje kot za prakso, saj knjižnici omogočajo, da svoje dejavnosti usmeri v tista področja, kjer je podpora uporabnikom najbolj potrebna.

7 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA

- Abu-Fadil, M. (2018). Combatting disinformation and misinformation through media and information literacy (MIL). V C. Ireton in J. Posetti (ur.), *Journalism, 'fake news' & disinformation: handbook for journalism education and training* (str. 73–83). UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552>
- Aïmeur, E., Amri, S. in Brassard, G. (2023). Fake news, disinformation and misinformation in social media: a review. *Social Network Analysis and Mining*, 13, članek 30. <https://doi.org/10.1007/s13278-023-01028-5>
- Arih, N. (2023). Zasnova družabne igre o lažnih novicah: Poznavalec lažnih novic. *Knjižnica*, 67(3-4), 139–153. <https://doi.org/10.55741/knj.67.3-4.6>
- Arih, N. (2025). *Družabna igra o lažnih novicah* [Magistrsko delo - še neobjavljeno]. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Beacons of the information society: the Alexandria proclamation on information literacy and lifelong learning. (2005). International Federation of Library Associations and Institutions . <https://repository.ifla.org/items/a96d5213-9754-481b-939b-7fd4b53dc77b>

Cooke, N. A. (2017). Posttruth, truthiness, and alternative facts: information behavior and critical information consumption for a new age. *Library Quarterly*, 87(3), 211–221. <https://doi.org/10.1086/692298>

De Paor, S. in Heravi, B. (2020). Information literacy and fake news: how the field of librarianship can help combat the epidemic of fake news. *The Journal of Academic Librarianship*, 46(5), članek 102218. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102218>

Deepmala, S. in Kumar Upadhyay, A. (2021). Information literacy: an overview. *Elementary Education Online*, 20(1), 4227–4234. <https://ilkogretim-online.org/index.php/pub/article/view/2515>

Fake news. (b. d.aa). V *Cambridge advanced learner's dictionary & thesaurus*. Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fake-news>

Fake news. (b. d. b). V *Dictionary.com*. <https://www.dictionary.com/browse/fake-news>

Fleimisch Bezljaj, I. (2023). Pametne knjižnice: pobudnice razvoja in rasti skupnosti. *Knjižnica: revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti*, 67(3-4), 87–115. <https://doi.org/10.55741/knj.67.3-4.4>

French, A., Storey, V. C. in Wallace, L. (2023). A typology of disinformation intentionality and impact. *Information Systems Journal*, 34(4), 1324–1354. <https://doi.org/10.1111/isj.12495>

Kako prepoznati lažne novice? (2017). International Federation of Library Associations and Institutions. <https://repository.ifla.org/items/b840cd3f-8cca-4f5f-844c-849f7ac157fa>

Kątek, G., Kozik, R., Pawlicka, A., Pawlicki, M. in Choraś, M. (2025). In depth analysis for securing the truth: addressing the fake news challenge with graph neural networks. *Neurocomputing*, 654, članek 131327. <https://doi.org/10.1016/j.neucom.2025.131327>

Kim, B., Xiong, A., Lee, D. in Han, K. (2021). A systematic review on fake news research through the lens of news creation and consumption: research efforts, challenges, and future directions. *PLoS ONE*, 16(12), članek e0260080. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0260080>

- Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto. (2021). *Strateški načrt Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto: 2022–2026*. https://www.kmj.si/wp-content/uploads/strategija-KMJ-verzija-tisk_jan22pop.pdf
- Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto. (2023). *Letno poročilo Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto za leto 2022*. <https://www.kmj.si/wp-content/uploads/Letno-porocilo-KMJ-2022-z-vsemi-prilogami-lektorirano.pdf>
- Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto. (2024a). *Letno poročilo Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto za leto 2023*. <https://www.kmj.si/wp-content/uploads/Letno-porocilo-KMJ-2023-z-vsemi-prilogami.pdf>
- Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto. (2024b). *Program dela in finančni načrt Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto za leto 2025*. <https://www.kmj.si/wp-content/uploads/Program-dela-in-financni-nacrt-KMJ-2025-lektorirano.pdf>
- Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto. (2025). *Letno poročilo Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto za leto 2024*. <https://www.kmj.si/wp-content/uploads/Letno-porocilo-KMJ-2024-z-vsemi-prilogami-3.pdf>
- Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto (b. d.). *Predstavitev knjižnice*. <https://www.kmj.si/o-knjiznici/predstavitev-knjiznice/>
- Kondamudi, M. R., Ranjan Sahoo, S., Chouhan, L. in Yadav, N. (2023). A comprehensive survey of fake news in social networks: attributes, features, and detection approaches. *Journal of King Saud University – Computer and Information Sciences*, 35(6), članek 101571. <https://doi.org/10.1016/j.jksuci.2023.101571>
- Kumar, N. (7. 6. 2025). *20 fake news statistics 2025 (latest worldwide data)*. Demandsage. <https://www.demandsage.com/fake-news-statistics/>
- Lekan Kraševcevec, T. (2023). Informacijska pismenost: razvoj pojma od veščine do miselne naravnosti. V M. Gačnik, B. Horvat, A. Istenič, V. R. Kiswarday, M. Kukanja-Gabrijelčič, M. Lebeničnik, M. Mezgec in M. Volk (ur.), *Vzgoja in izobraževanje med preteklostjo in prihodnostjo* (str. 85–95). Založba Univerze na Primorskem. <https://doi.org/10.26493/978-961-293-255-8>
- Ludwig, J. in Sommer, J. (2024). Mindsets and politically motivated reasoning about fake news. *Motivation and Emotion*, 48(3), 249–263. <http://dx.doi.org/10.1007/s11031-024-10067-0>
- Ma, R., Wang, X. in Yang, G.-R. (2025). Fighting fake news in the age of generative AI: strategic insights from multi-stakeholder interactions. *Technological Forecasting and Social Change*, 216, članek 124125. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2025.124125>

- National Literacy Trust. (2018). *Fake news and critical literacy: the final report of the Commission on fake news and the Teaching of critical literacy in schools*.
https://cdn.literacytrust.org.uk/media/documents/Fake_news_and_critical_literacy_-_final_report.pdf
- Newman, N., Ross Arguedas, A., Robertson, C. T., Kleis Nielsen, R. in Fletcher, R. (2025). *Reuters Institute Digital News Report 2025*. Reuters Institute for the Study of Journalism. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2025-06/Digital_News-Report_2025.pdf
- Novljan, S. (2002). Informacijska pismenost. *Knjižnica*, 46(4).
<https://doi.org/10.55741/knj.46.4.14038>
- Pek, S. in Wang, D. (2018). National library board's public education on information literacy: teaching citizens to fight fake news. *Singapore Journal of Library and Information Management*, 47. <https://www.las.org.sg/wp/sjlim/nlb-public-education-on-information-literacy/>
- Poles, M. (2023). *Lažne novice in odnos do cepljenja proti COVIDU-19* [Magistrsko delo]. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=153969&lang=slv>
- Pristavec Đogić, M. (2017). *Lažne novice – fake news: splošna informacija (IN)*. Državni zbor RS. https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Zborniki_RN/2017/Lazne_novice_-_Fake_news.pdf
- Pristavec Đogić, M. (2022). *Lažne novice v okolju knjižnic: informacija (IN)*. Državni zbor RS. https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Zborniki_RN/2022/Lazne_novice_v_okolju_knjiznic.pdf
- Revez, J. in Corujo, L. (2021). Librarians against fake news: a systematic literature review of library practices (Jan. 2018–Sept. 2020). *The Journal of Academic Librarianship*, 47(2), članek 102304. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102304>
- Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018–2018)*. (2018). Nacionalni svet za knjižnično dejavnost.
https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/NSKD/Drugi-dokumenti-in-gradiva/f296b564a7/NSKD_PriporocilaSplKnjiz2018-2028.pdf
- Sullivan, M. C. (2018). Why librarians can't fight fake news. *Journal of Librarianship and Information Science*, 51(4), 1146–1156. <https://doi.org/10.1177/0961000618764258>
- Uredba o osnovnih storitvah knjižnic. (2003). *Uradni list RS*, št. 29/2003, 162/2022.

- Vidmar Horvat, K. (2020). Javna RTV v dobi dezinformacije. V S. Splichal (ur.), *Premisleki o prihodnosti javnih medijev* (str. 37–43). Fakulteta za družbene vede, Založba FDV. <https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/zalozba/premisleki-o-prihodnosti-javnih-medijev---za-web.pdf>
- Vilar, P. (2017). *Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo*. Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-W2P874OB/f1be8ca5-0985-461f-9ffe-69d295ae9375/PDF>
- Wardle, C. (16. 2. 2017). *Fake news. It's complicated*. First Draft. <https://firstdraftnews.org/articles/fake-news-complicated/>
- Wardle, C. in Derakhshan, H. (2018). Thinking about 'information disorder': formats of misinformation, disinformation, and mal-information. V C. Ireton in J. Posetti (ur.), *Journalism, 'fake news' & disinformation: handbook for journalism education and training* (str. 44–55). UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552>
- Wu, L., Yang, X., Shi, X. in Ma, C. (2025). Optimizing prompt efficacy in large language models for fake news detection via evolutionary algorithm-based feature selection. *Information Sciences*, 720, članek 122539. <https://doi.org/10.1016/j.ins.2025.122539>
- Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). (2001). *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002 – ZUJIK, 92/2015.
- Zhang, C., Gupta, A., Kauten, C., Deokar, A. V. in Qin, X. in (2019). Detecting fake news for reducing misinformation risks using analytics approaches. *European Journal of Operational Research*, 279(3), 1036–1052. <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2019.06.022>

PRILOGE

PRILOGA 1: ANKETNI VPRAŠALNIK

~ ~

Spoštovani uporabnik/ca knjižnice,

vabimo vas k izpolnjevanju ankete o poznavanju in prepoznavanju lažnih novic. Vaši odgovori nam bodo pomagali razumeti, kako pogosto se srečujete z zavajajočimi informacijami, kako jih ocenjujete in katere korake običajno uporabljate za njihovo preverjanje.

Anketa je anonimna, izpolnjevanje pa vam bo vzelo približno **5 minut**.

Vaše sodelovanje je za nas izjemno dragoceno, saj bodo rezultati pripomogli k pripravi kakovostnih izobraževalnih vsebin in storitev v **Knjižnici Dolenjske Toplice**.

Hvala za vašo pomoč,

Nika Arih

1. Kako pogosto imate občutek, da so novice, ki jih zasledite na spletu, družbenih omrežjih ali v tiskanih medijih, neresnične ali zavajajoče? (označite en odgovor)
 - ☐ Zelo pogosto
 - ☐ Pogosto
 - ☐ Občasno
 - ☐ Redko
 - ☐ Nikoli
2. Kako samozavestni ste pri ocenjevanju, ali je novica resnična ali lažna? (označite en odgovor)
 - ☐ Zelo samozavestni
 - ☐ Precej samozavestni
 - ☐ Niti samozavestni niti negotovi
 - ☐ Precej negotovi
 - ☐ Zelo negotovi
3. Kako dobro poznate izraz *lažna novica*? (označite en odgovor)
 - ☐ Zelo dobro
 - ☐ Dobro

- ☐ Niti dobro niti slabo
- ☐ Slabo
- ☐ Zelo slabo

4. Katere od spodaj naštetih vrst lažnih novic poznate? (možnih je več odgovorov)

- ☐ Satira ali parodija
- ☐ Klikvaba
- ☐ Izmišljena vsebina
- ☐ Zavajajoča vsebina
- ☐ Prevara
- ☐ Informacija izven konteksta
- ☐ Manipulirana vsebina (npr. prirejene slike ali videoposnetki)
- ☐ Ne poznam nobene

5. Zakaj po vašem mnenju nastajajo lažne novice? (možnih je več odgovorov)

- ☐ Zaradi političnega vpliva
- ☐ Zaradi zaslužka
- ☐ Za zabavo
- ☐ Zaradi maščevanja ali zlobe
- ☐ Drugo: _____

6. Natančno preberite spodnjo novico, nato pa odgovorite na vprašanja.

www.nova-slovenija-politika.click

Revolucija v Sloveniji: Občina Ljubljana izklaplja elektronsko pošto za pol leta

16. julij 2025, Nova Slovenija, N. A.

Občina Ljubljana bo kot prva v Sloveniji uvedla pilotni projekt tedna brez elektronske pošte, da bi zmanjšala stres zaposlenih. Projekt bo obvezen za vse uporabnike in bo trajal 6 mesecev.

Kako ocenjujete verodostojnost te novice? (označite en odgovor)

- ☐ Novica je resnična
- ☐ Novica je lažna
- ☐ Ne vem

V primeru, da menite, da je novica lažna, kaj vas je vodilo k tej oceni? (možnih je več odgovorov)

- ☐ Naslov se zdi pretiran/senzacionalen
- ☐ URL naslov spletne strani je nenavaden
- ☐ Avtor novice ni razpoznaven
- ☐ Pomanjkanje dokazov ali verodostojnih virov
- ☐ Ne vem
- ☐ Drugo: _____

7. Katere od naslednjih korakov **običajno** uporabite, kadar naletite na novico, ki se vam zdi dvomljiva? (možnih je več odgovorov)

- ☐ Preverim vir novice (kdo je objavil, kje je bilo objavljeno)
- ☐ Preverim avtorja (ali gre za resnično osebo/strokovnjaka)
- ☐ Preverim datum objave
- ☐ Preverim druge vire o isti temi
- ☐ Ozaveštim svoje predsodke in prepričanja
- ☐ Preverim, ali gre za šalo ali satirično vsebino
- ☐ Vprašam strokovnjaka (npr. knjižničarja)
- ☐ Preberem celotno novico
- ☐ Preverim fotografije ali videoposnetke
- ☐ Ne uporabim nobenega od teh korakov

8. Ali bi vas dodatna izobraževanja v knjižnici o prepoznavanju lažnih novic zanimala? (označite en odgovor)

- ☐ Da
- ☐ Mogoče
- ☐ Ne

9. Vaša starost

- ☐ 15–24 let
- ☐ 25–34 let
- ☐ 35–44 let
- ☐ 45–54 let
- ☐ 55 let ali več

10. Kako pogosto obiskujete Knjižnico Dolenjske Toplice?

- ☐ Večkrat tedensko
- ☐ Približno enkrat tedensko
- ☐ Enkrat do dvakrat mesečno
- ☐ Na vsakih nekaj mesecev

☐ Redkeje

Hvala za vaš čas in sodelovanje!